

*До разової спеціалізованої вченої ради
Державного податкового університету*

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата юридичних наук, професора Левченка Юрія Олександровича на дисертацію Петровця Олега Федоровича «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження проблем запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації зумовлена тим, що захищеність власності та корпоративних прав є однією з базових передумов стабільного функціонування економіки, розвитку підприємництва та забезпечення економічної безпеки держави. Протиправне втручання у діяльність юридичних осіб, спрямоване на заволодіння їх майном або встановлення фактичного контролю над ними, створює загрозу не лише інтересам конкретного власника, а й нормальному функціонуванню господарських відносин, інвестиційній привабливості та довірі до державних інститутів захисту права власності.

Сучасні форми таких посягань істотно відрізняються від традиційного уявлення про силове захоплення підприємства. Вони дедалі частіше мають організований, юридично замаскований та технологічно складний характер, передбачають використання реєстраційних процедур, корпоративних правовідносин, підроблених документів, фіктивних правочинів, корупційних зв'язків, інформаційних технологій та інших інструментів, які ускладнюють своєчасне виявлення протиправного наміру. Унаслідок цього особливого значення набуває дослідження не лише кримінально-правового

реагування на вже вчинене діяння, а насамперед механізмів його раннього виявлення та запобігання.

Проблема має виразний кримінологічний характер, оскільки ефективність протидії відповідним посяганням залежить від розуміння їх реального стану, структури, динаміки та латентності, особливостей механізму протиправної діяльності, характеристик її учасників, а також комплексу детермінант. Корупційна вразливість окремих реєстраційних процедур, недоліки міжвідомчої взаємодії, організований характер рейдерських схем та використання цифрових технологій вимагають перегляду традиційних підходів до кримінологічного запобігання таким правопорушенням.

Додаткової актуальності проблематика набуває в умовах воєнного стану. Релокація суб'єктів господарювання, втрата або обмеження доступу до майна та документації, перебування власників і керівників підприємств за межами місця здійснення господарської діяльності, зміна структури активів та інші наслідки війни можуть створювати додаткові фактори криміногенної вразливості бізнесу. Водночас у контексті післявоєнного відновлення України надійність механізмів захисту права власності та корпоративних прав матиме безпосереднє значення для залучення інвестицій і відновлення економічної активності.

Цифровізація державних реєстрів і корпоративних процедур також має подвійний кримінологічний ефект. З одного боку, вона підвищує прозорість та оперативність реєстраційних процесів, а з іншого – формує нові ризики протиправного використання електронних систем і цифрових ідентифікаторів. Це актуалізує дослідження можливостей автоматизованого виявлення ризикових реєстраційних дій, посилення інформаційної безпеки, використання сучасних аналітичних технологій та формування механізмів раннього попередження рейдерських загроз.

Отже, актуальність теми «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» визначається необхідністю

переходу від переважно реактивної моделі кримінально-правового реагування до комплексної превентивної моделі, яка охоплювала б виявлення та мінімізацію криміногенних факторів, удосконалення державної реєстраційної системи, підвищення ефективності взаємодії суб'єктів запобігання, розвиток корпоративних механізмів захисту та застосування сучасних цифрових засобів моніторингу ризиків. Розв'язання цих питань має важливе теоретичне і практичне значення для захисту права власності, забезпечення економічної безпеки та формування стабільного інвестиційного середовища в Україні.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та їх достовірність забезпечено тим, що автор у повній мірі врахував чинне національне законодавство, його офіційні та доктринальні тлумачення, використав законодавство зарубіжних країн, міжнародні правові стандарти впровадження заходів запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Передусім, хочемо акцентувати увагу на чіткому визначенні дисертантом об'єкта і предмета дослідження, що, на жаль, у наш час зустрічається доволі нечасто в наукових роботах такого рівня. Правильне розуміння об'єкта та предмета дослідження дозволило автору зробити свою наукову ідею обґрунтованою, цілісною та завершеною, донести до наукової спільноти власні ідеї та пропозиції, а також уникнути формалізму та зробити дисертацію вагомим внеском не лише у правничу науку, а й у практичну діяльність правоохоронних органів.

Цінним також є те, що в процесі підготовки дисертаційного дослідження дисертант використав цілий комплекс сучасних загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Про належне оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності свідчить системне використання комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, обраних відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Їх поєднання дало можливість дослідити протиправне

заволодіння майном підприємства, установи, організації як складне кримінально-правове і кримінологічне явище, визначити закономірності його розвитку, детермінанти та сформувати відповідну систему запобігання. Діалектичний метод став методологічною основою для дослідження протиправного заволодіння майном підприємств, установ та організацій у розвитку й взаємозв'язку з економічними, соціальними, правовими, корупційними, інформаційно-технологічними та воєнно-політичними процесами. Його застосування дозволило простежити трансформацію рейдерських посягань від традиційних способів захоплення майна до організованих схем незаконного встановлення корпоративного контролю з використанням реєстраційних процедур і цифрових технологій, а також встановити взаємозалежність між криміногенними факторами та механізмами запобігання.

Методи аналізу та синтезу застосовано під час опрацювання наукових підходів до визначення сутності протиправного заволодіння майном юридичних осіб, дослідження його кримінально-правових і кримінологічних ознак, способів та механізмів учинення. Вони забезпечили систематизацію детермінант рейдерських посягань, узагальнення характеристик осіб, які беруть участь у відповідних схемах, та формування комплексного уявлення про структуру системи їх запобігання. Індуктивний та дедуктивний методи забезпечили взаємозв'язок між емпіричними результатами та теоретичними положеннями дисертації. На основі аналізу статистичних показників, матеріалів кримінальних проваджень і судової практики встановлено загальні тенденції та закономірності протиправного заволодіння майном. Водночас загальні теоретичні положення конкретизовано у пропозиціях щодо вдосконалення кримінального законодавства, державної антирейдерської політики та організаційно-правових механізмів запобігання. Системно-структурний метод використано для розгляду запобігання протиправному заволодінню майном як цілісної багаторівневої системи. Він дозволив визначити місце загальносоціальних, спеціально-

кримінологічних та інших превентивних заходів, встановити взаємозв'язки між суб'єктами запобігання, а також обґрунтувати необхідність поєднання правових, організаційних, антикорупційних та інформаційно-технологічних інструментів протидії рейдерським посяганням. Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу положень ст. 206-2 КК України та інших нормативно-правових актів, що регламентують захист майнових і корпоративних прав. За його допомогою виявлено окремі недоліки понятійно-термінологічного апарату та нормативної конструкції відповідного кримінального правопорушення, що стало підґрунтям для пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства, зокрема уточнення предмета та способів протиправного заволодіння майном юридичних осіб. Порівняльно-правовий метод використано для дослідження зарубіжного досвіду протидії рейдерству, корпоративним захопленням та іншим формам незаконного встановлення контролю над активами юридичних осіб. Його застосування дало можливість зіставити відповідні правові та організаційні механізми із національною моделлю та визначити перспективні інструменти, які можуть бути адаптовані до українських умов. Важливе значення мав також метод правового моделювання. Його застосування простежується у розробленні пропозицій щодо нової редакції окремих положень ст. 206-2 КК України, проєкту спеціального законодавчого акта у сфері запобігання рейдерству, моделі Реєстру ризикових реєстраційних дій та інституційного механізму захисту корпоративних прав.

Усі зазначені методи застосовувались у взаємозв'язку та взаємодії, відповідно до поставленої мети й завдань, об'єкта і предмета дослідження.

З аналізу дисертації видно, що під час проведеного дослідження було використано не лише юридичну літературу, а й цінну емпіричну базу, яка дозволила здобувачу окреслити складності у правозастосовчій практиці, зробити обґрунтовані висновки й узагальнення, запропонувати низку слушних пропозицій щодо удосконалення законодавства.

Зокрема, автором розроблено авторські пропозиції щодо вдосконалення ст. 206-2 КК України, які передбачають уніфікацію кримінально-правової термінології шляхом заміни термінологічного звороту «майно підприємства, установи, організації» на поняття «майно юридичної особи», конкретизацію способів незаконного встановлення контролю над юридичною особою через закріплення у диспозиції статті незаконних реєстраційних дій, фіктивних правочинів, зловживання процедурами банкрутства, використання інформаційно-комунікаційних технологій та втручання в електронні інформаційні системи, удосконалення конструкції кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих ознак тощо.

Цікавим є, на думку офіційного опонента, пропозиції щодо проекту Закону України «Про запобігання рейдерству та захист корпоративних прав», у якому дисертантом запропоновано комплексну систему організаційно-правових, кримінологічних, інформаційно-технологічних та антикорупційних заходів протидії незаконному встановленню корпоративного контролю, визначено систему суб'єктів запобігання рейдерству, механізми цифрового моніторингу ризикових реєстраційних дій, засади функціонування Національного агентства із захисту корпоративних прав та протидії рейдерству, а також особливості захисту права власності в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України

Очевидним є те, що автор, працюючи над написанням дисертації, дотримувався процедури систематизації наукової літератури під час її аналізу. У процесі дослідження дисертант не абстрагувався у наукову розробку проблеми, а поставив конкретні та чіткі завдання, у зв'язку з чим дисертація отримала цікавий та корисний напрям не лише в науковому руслі, що дозволило одержати практичні результати, сформулювати корисні для практичного застосування висновки.

Аналіз рецензованої дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягнув зазначеної мети та

виконав поставлені завдання. Причому сформульовані теоретичні висновки та пропозиції ґрунтуються на результатах узагальнення достатнього обсягу матеріалів правозастосування, зокрема, дані щодо проведених дисертаційних досліджень; законотворча діяльність щодо удосконалення норм права; правові позиції вищих судових інстанцій, практика ЄСПЛ, вітчизняна судова практика.

Загалом, обсяг використаних в роботі джерел права, класичних та сучасних наукових праць, матеріалів слідчо-судової практики забезпечив аргументований характер висновків та пропозицій, сформульованих автором, а гарантією їх достовірності й теоретичної обґрунтованості, є правильно визначені мета й завдання дослідження, структура та логіка викладеного матеріалу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна роботи полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є новим за змістом комплексним теоретико-праксіологічним дослідженням запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Переважна більшість положень, винесених дисертантом на захист, та висновків, є новими або містять значну частку новизни. Здійснено низку узагальнень та авторських визначень, запропоновано додаткову аргументацію, висвітлено нові підходи та власне бачення шляхів подальшого удосконалення заходів запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Зокрема, автором, на основі аналізу кількісно-якісних показників протиправного заволодіння майном юридичних осіб, тенденцій зростання рівня латентності рейдерських посягань та особливостей сучасних механізмів незаконного встановлення корпоративного контролю запропоновано створення окремого Реєстру ризикових реєстраційних дій, який передбачатиме автоматизоване виявлення підозрілих корпоративних змін, фіксацію ризикових реєстраційних операцій та формування

автоматичних повідомлень для правоохоронних органів і Міністерства юстиції України про потенційні рейдерські загрози, а також обґрунтовано доцільність запровадження обов'язкової відеофіксації нотаріальних і реєстраційних дій як додаткового механізму запобігання незаконному встановленню корпоративного контролю та підвищення рівня доказовості у кримінальних провадженнях.

Дисертантом вперше встановлено кореляційні зв'язки між рівнем поширення рейдерських посягань та корупційною вразливістю системи державної реєстрації, воєнно-політичною нестабільністю, рівнем латентності кримінальних правопорушень і цифровізацією корпоративних процедур, на основі чого обґрунтовано, що сучасне рейдерство трансформувалося у високотехнологічну та організовану форму кримінально протиправної діяльності, функціонування якої забезпечується комплексною взаємодією соціально-економічних, правових, корупційних, інформаційно-технологічних та воєнно-політичних детермінантів;

Здобувачем удосконалено наукові думки щодо кримінологічної типології осіб, які вчиняють протиправне заволодіння майном підприємств, установ та організацій (рейдерів), у межах якої виокремлено організаторів рейдерських схем, корупційно-адміністративних, юридично-консультаційних, інформаційно-технологічних, фінансово-посередницьких, силових та формальних учасників.

Слушною є пропозиція щодо пріоритетних напрямів загальносоціального запобігання рейдерству, що включають створення системи автоматизованого моніторингу ризикових реєстраційних дій, посилення цифрової безпеки державних реєстрів, розвиток антикорупційного контролю у сфері державної реєстрації, формування спеціального механізму захисту релокованого та постраждалого внаслідок війни бізнесу, а також розвиток системи корпоративного комплаєнсу та внутрішнього антирейдерського захисту суб'єктів господарювання; обґрунтовано необхідність їх закріплення в окремому нормативно-

правовому акті у сфері запобігання рейдерству та захисту корпоративних прав.

Підтримуємо позицію автора й щодо комплексної модернізації державної антирейдерської політики, посилення кримінально-правових та адміністративно-правових механізмів відповідальності за незаконне встановлення корпоративного контролю; удосконалення цифрової інфраструктури захисту права власності та державних реєстрів із використанням сучасних технологій автоматизованого моніторингу, блокчейн-рішень та штучного інтелекту тощо.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених вітчизняною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить удосконалити систему запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення, висновки та практичні рекомендації, що містить дисертаційне дослідження, відображені у 6 наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три тези – доповіді на науково-практичних конференціях.

Список зазначених праць наведено в дисертації у повному обсязі. Публікації відповідають вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Анотація оформлена згідно чинних вимог, у розширеній формі та повністю розкриває основні положення дисертаційного дослідження, не містить інформації, яка відсутня в роботі.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. За результатами розгляду дисертації потрібно також звернути увагу автора на такі дискусійні положення:

1. Потребує більш чіткого наукового розмежування понять «рейдерство» та «протиправне заволодіння майном підприємства, установи,

організації». У роботі категорія «рейдерство» широко використовується для характеристики предмета дослідження та відповідних превентивних заходів, водночас назва дисертації орієнтована на конкретний вид кримінального правопорушення. Очевидно, що ці поняття не є повністю тотожними: рейдерське захоплення може реалізовуватися через сукупність юридично та кримінологічно різних дій і не обмежуватися складом, передбаченим ст. 206-2 КК України. У зв'язку з цим дисертація виграла б від вироблення чітких критеріїв співвідношення зазначених категорій, визначення обсягу поняття «рейдерство» та встановлення тих його форм, які безпосередньо охоплюються предметом дослідження. Це має значення і для визначення меж запропонованої системи запобігання.

2. Недостатньо розгорнутим видається дослідження потерпілої сторони та віктимологічного складника протиправного заволодіння майном юридичних осіб. Значна увага в роботі закономірно приділяється детермінантам відповідної кримінальної протиправності, механізмам рейдерських посягань та особам, які беруть у них участь. Водночас ефективна система запобігання має враховувати й характеристики юридичних осіб, які найчастіше стають об'єктами таких посягань, а також фактори їх віктимності. Науковий інтерес становило б виокремлення типових віктимогенних ознак підприємств, пов'язаних, наприклад, із корпоративними конфліктами, неналежним внутрішнім контролем, недоліками захисту корпоративної інформації, структурою управління чи організацією документообігу. Це дозволило б доповнити систему запобігання самостійним комплексом заходів віктимологічної профілактики.

3. Запропоноване використання блокчейн-рішень та штучного інтелекту у сфері захисту державних реєстрів потребує більш чіткого визначення їх функціонального призначення в механізмі запобігання рейдерству. Саме по собі застосування певної технології ще не свідчить про її кримінологічну ефективність. У дисертації доцільно було б конкретизувати, яку саме проблему вирішує кожна із запропонованих

технологій: забезпечення незмінності історії реєстраційних записів, виявлення аномальних операцій, ідентифікацію нетипової поведінки реєстраторів, прогнозування ризикових корпоративних змін чи автоматизоване блокування певних операцій. Крім того, потребує оцінки ризик хибнопозитивних алгоритмічних рішень та визначення ролі людини в остаточному прийнятті юридично значущого рішення. Без такої конкретизації відповідна пропозиція певною мірою залишається технологічною декларацією, а не завершеним кримінологічним механізмом запобігання.

4. Потребує поглиблення питання критеріїв оцінювання результативності запропонованої державної антирейдерської політики. Дисертантом сформовано значний комплекс законодавчих, організаційних, цифрових, антикорупційних та кримінологічних заходів, однак для завершеності запропонованої концепції важливо визначити, за якими показниками має оцінюватися їх фактична ефективність. Просте зменшення кількості зареєстрованих проваджень за ст. 206-2 КК України не може бути достатнім критерієм, оскільки воно може свідчити як про реальне скорочення відповідних посягань, так і про зміну рівня їх виявлення чи латентності. Тому доцільно було б запропонувати систему кількісних і якісних індикаторів ефективності антирейдерських заходів, яка охоплювала б динаміку виявлених посягань, рівень їх латентності, кількість попереджених ризикових реєстраційних дій, строки відновлення порушених корпоративних прав, результативність міжвідомчої взаємодії та повторюваність відповідних схем.

У той же час, вказані зауваження носять дискусійний характер і суттєво не впливають на позитивну оцінку роботи, аналіз змісту якої свідчить про самостійність та цілісність проведеного дослідження, його актуальність й високий науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації Петровця Олега Федоровича «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації» свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень інших авторів; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, у рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції дисертанта щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими. Тема дисертаційного дослідження є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатніми, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для теорії кримінального права, кримінології, але й для правозастосовної практики.

Таким чином, дисертація, представлена Петровцем Олегом Федоровичем, є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові науково-обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку кримінального права, української науки та правозастосування.

Отже, вважаю, що дисертація на тему «Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації»

(зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), а її автор – Петровець Олег Федорович, заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри кримінології та
інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор**

Юрій ЛЕВЧЕНКО